

JOHANN HEINRICH PESTALOZZI – ADEPT AL PRINCIPIULUI EDUCAȚIEI ÎN CONFORMITATE CU NATURA

VALERIU DUMITRU*

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea, și-au desfășurat activitatea teoretică și practică o serie de pedagogi de renume, care au elaborat și sisteme instructiv-educative mai democratice, mai corespunzătoare cerințelor imperioase ale progresului economic și cultural al societății.

Susținători ai unei idei noi în domeniul educației și instrucției, luptători pentru dezvoltarea rațiunii umane, susținători ai necesității luminării poporului, inițiatori de noi metode de predare, care să facă învățământul mai accesibil, mai ușor, mai atractiv, dar, în același timp, mai temeinic și sistematic, aceștia au avut de întâmpinat adversitatea forțelor conservatoare puse în slujba ideologiei feudale.

De o mare importanță în dezvoltarea pedagogiei sunt, în această perioadă, contribuțiile aduse de J. H. Pestalozzi, I. F. Herbart, Fr. Frobel, A. Diesterweg, Saint-Simon, Ch. Fourier, R. Owen, K. D. Ușinski, L. N. Tolstoi.

Sfârșitul secolului al XVIII-lea și secolul al XIX-lea au constituit o epocă de dezvoltare a științei și de înflorire a învățământului. Oamenii de cultură și oamenii politici cu vederi înaintate au arătat că statul are datoria să înființeze și să finanțeze școlile și să se ocupe de conducerea și de supravegherea lor.

Se promovează tot mai mult ideea că în școli nu mai pot lucra decât cadre didactice pregătite în mod special. De aceea, s-a dat atenție sporită școlilor normale, preparandiilor, ca instituții de pregătire a cadrelor didactice. Se cere tot mai insistent ca în școli metodele aspre de disciplinare să fie înlocuite cu metode mai blânde.

Pedagogia cunoaște și ea un avânt. Sunt formulate teorii pedagogice, care au la bază: o bună cunoaștere și înțelegere a naturii copilului; necesitatea de a face instrucția mai atractivă, pentru a putea asigura copilului un volum mai mare de cunoștințe și deprinderi necesare activității practice ulterioare; o dezvoltare armonioasă pe mai multe planuri; metoda de instrucție și educație cu o mai mare eficacitate; cadre didactice de profesie, cu o pregătire de specialitate și pedagogică.

Reprezentanții pedagogiei pornesc de cele mai multe ori de la practică, de la necesitățile dezvoltării procesului instructiv-educativ, sintetizează și teoretizează în primul rând propria lor experiență.

* Universitatea din Pitești.

H. Pestalozzi s-a născut la Zurich în 1746. În decursul unei vieți îndelungate a dus o luptă susținută pentru binele și fericirea omenirii, la care el credea că se poate ajunge printr-o mai bună educație și instrucție a tuturor copiilor. Și-a pierdut de timpuriu tatăl. A crescut în societatea a două femei – mama și o bătrână îngrijitoare – într-o atmosferă caldă, de duioșie feminină care l-a influențat mult.

După ce a absolvit școala medie, a urmat cursuri superioare de filozofie și de drept la colegiul „Carolinum” din Zurich. Activitatea didactică și pedagogică a lui Pestalozzi s-a desfășurat în mai multe etape și în localități diferite.

Activitatea democratică a lui Pestalozzi la Neuhoof (1767-1779).

Construiește o casă denumită de el „Curtea Nouă” și organizează o școală populară pentru copiii săraci și părăsiți, școală în care, pe lângă predarea scris-cititului și a socotitului, se făceau și lucrări agricole și se deprindeau și unele meșteșuguri. După câțiva ani de eforturi, încercarea lui Pestalozzi eșua, școala trebuind să fie închisă. Acest insucces nu l-a dezarmat însă, el continuând să mediteze la problema ridicării nivelului de cultură al poporului său.

În perioada 1779-1781 marele pedagog scrie „Ora de seară a unui sihastru” conținând un șir de aforisme, apoi romanul pedagogic „Leonard și Gertruda” (primul volum 1781), care l-a făcut celebru.

Școala de la Stanz (1798-1799)

Marele pedagog a primit, din partea Republicii, sarcina de a deschide la Stanz o școală pentru copii orfani, în clădirea unei vechi mănăstiri. Activitatea desfășurată în această școală de Pestalozzi era condusă de ideea că se poate face educație copiilor, asigurându-le condițiile și o atmosferă proprie educației din familie. Le-a arătat copiilor o mare dragoste, stând în mijlocul lor de dimineața și până seara și tratându-i ca pe proprii săi copii. Dar după 8 luni de activitate pedagogică școala a fost închisă.

Experiențele pedagogice ale lui Pestalozzi

În 1799, Pestalozzi își continuă activitatea de învățător, la Burgdorf. Aici, el aplică ideile sale pedagogice privitoare la instruirea copiilor și dobândește succese apreciabile. Școala se închide însă, din cauza neînțelegerii cu colaboratorii săi, iar Pestalozzi se retrage la Munchenbuchsee, unde colaborează cu Emanuel Fellenberg la conducerea școlii pe care o deschisese acolo.

Dar diferențele de caracter dintre Fellenberg și Pestalozzi erau prea mari ca să poată fi posibilă o colaborare de durată. În 1804 pedagogul primește invitația orașului Yverdon de a deschide aici o școală. Și aici, Pestalozzi este personalitatea centrală a școlii, considerată pe bună dreptate ca „institut pestalozzian”. A contribuit la aceasta și faptul că metodele și principiile aplicate aici se asociau cu numele său, iar operele pe care le elaborase îi creaseră o faimă în toată Europa.

Dar, după îndelungată perioadă de progres (20 ani), institutul din Yverdon a intrat într-o fază de destrămare din pricina discordiei dintre colaboratorii marelui pedagog. Institutul se închide în 1825, iar Pestalozzi revine la Neuhoof, unde își începuse, cu decenii în urmă, activitatea lui educativă, spre a se apuca din nou de scris. Acum redactează „Cântecul lebedei” (1826) lucrare în care își apăra convingător opera contra calomniilor. A murit în 1827 și a fost înmormântat, potrivit dorinței lui, în cimitirul din apropierea școlii din Birr.

În 1846, pe mormântul lui s-a așezat o placă pe care era gravat următorul epitaf: „Salvatorul săracilor la Neuhoof, / Predicatorul poporului în „Leonard și

Gertruda", / Părinte al orfanilor la Stanz, / Fondatorul școlii populare la Burgdorf și Munchenbuchsee, / La Yverdon, educatorul omenirii. / Om, creștin, cetățean! / Totul pentru alții, nimic pentru sine! / Binecuvântat să fie numele său!"

Viața lui Pestalozzi, redată în chip magistral în acest epitaf, arată că pedagogul elvețian a fost o mare personalitate.

Sistemul său de gândire pedagogică se întemeiază pe observație, reflecție pedagogică și experimentare practică, nemijlocită a ipotezelor sale. Ocupându-se de organizarea învățământului elementar, el a promovat îmbinarea armonioasă dintre munca productivă și instrucția propriu-zisă. A militat pentru o metodologie nouă de predare, bazată pe legile dezvoltării intelectuale.

După Pestalozzi, omenirea parcurge trei vârste:

1. vârsta naturală, când sunt dominante relațiile sincere, nevinovate;
2. vârsta socială, relațiile dintre oameni fiind bazate pe constrângere;
3. vârsta morală, ce se întemeiază pe tăria morală și autodeterminare.

În concepția sa, trei forțe stau la temelia naturii umane: puterea intelectuală, cea morală și cea fizică. Puterea intelectuală îl determină pe om să afle adevărul și să posede știința; puterea morală îl determină să fie demn; puterea fizică îi dă posibilitatea să muncească și să acționeze.

Pestalozzi se poziționează pe aliniamentele filozofice neoumaniste, admitând ca forțe de unire a elementelor umanității sentimentul iubirii și credința în Dumnezeu. Forțele invocate există mai întâi doar ca potențe, ce se vor actualiza numai prin educație. Ca și Leibniz, el se încrede în supoziția autodezvoltării forțelor în om, în capacitatea acestora de a ieși din starea de inerție, actualizându-se progresiv. Educația – în concepția lui – înseamnă acțiunea de a dezvolta într-un mod organizat forțele intelectuale, morale și fizice la om. Raționalitatea și caracterul premeditat sunt notele proprii ale actului educativ. Pestalozzi a fost un visător cu un acut simț al realismului și actualității. El luat act de viața nefericită și frustrantă a indivizilor care erau ghidați de pasiuni incontrolabile și a propus căi de ieșire din aceste stări¹.

Dresajul omului prin cultura superficială și metoda mecanică sunt înlocuite de Pestalozzi cu formarea armonioasă în concordanță cu nevoile și resursele umane. Perspectiva deschisă de el se înscrie în două planuri: unul teoretic, de sondare a sufletului omenesc pentru aflarea legilor de dezvoltare a acestuia, și altul practic, de creare a așezămintelor de învățământ, de verificare a metodelor și principiilor de educare.

Pestalozzi este un deschizător de drumuri, lăsând moștenire numeroase idei fertile recuperate și îmbogățite de alți mari pedagogi.

Educația veritabilă se va face – în opinia lui – pornind de la natura umană, subordonând înclinațiile originare omenirii sociale a omului. Există la nivelul ființei, în zonele adânci ale acesteia, veritabile impulsuri de afirmare a forțelor, de trecere a acestora din starea latentă în cea activă, care face ca ochiul să vrea să vadă, urechea să audă, piciorul să meargă, mâna să apuce, inima să creadă și să iubească, spiritul să gândească. Pentru ca persoana să fie echilibrată și armonioasă, e nevoie de o educație conformă naturii, integrală, care să se adreseze atât intelectului, cât și spiritului, inimii.

¹ Mayer, Frederick, 1966, A History of Educational Thought, 2nd edition, A Bell and Howell Company, Columbus, Ohio, p. 289

Pestalozzi militează pentru o educație generalizată pentru toți copiii, indiferent de starea socială din care proveneau. El încearcă să descopere și să propage principii, metode și reguli simple, accesibile tuturor mamelor și oricărui învățător.

Scopul pedagogic al marelui gânditor a fost de a simplifica și de a determina cele mai ușoare și eficiente căi de educație, de a „mecaniza” instrucția – cum se exprimă Compayre².

El ne pune la dispoziție o „mașină” pedagogică funcționând eficient chiar și în mâna celui mai slab învățător. Privite mai îndeaproape, regulile sale sunt efectul unei îndelungate tatonări, al unei experiențe nedefinitivate, dar, totodată, metodele sale nu sunt date o dată pentru totdeauna.

Pestalozzi gândește dezvoltarea omului în perspectiva unei evoluții concentrice, prin raportarea acestuia la mediul proxim din ce în ce mai larg: familie, popor, stat, umanitate.

El acordă un mare credit educației în familie. Spre deosebire de Rousseau, vede în mediul familial temelie unei autentice formări morale viitoare: „O, casă părintească – proclamă pedagogul umanist – tu ești școala moralității și a statului!”. Înaintea învățătorilor, fiecare mamă trebuie să-și ia pe cont propriu sarcina de educatoare și învățătoare a copiilor săi. Având ca model mediul intim al casei părintești, Pestalozzi preconizează, înaintea lui Frobel, organizarea pe lângă școală a unor clase speciale unde să se facă educația copiilor până la intrarea în școala propriu-zisă.

Legile naturii acționează prea încet și, ca atare, e nevoie de intervenție, de un ajutor prealabil pentru formarea noastră în concordanță cu datele naturii. În perspectiva acestei ipoteze, Pestalozzi avansează teoria învățământului elementar, care vizează deschiderea spre împlinirea tuturor dispozițiilor neinvestite și pregătirea indivizilor pentru toate meseriile și pentru toate științele. Teoria educației elementare reprezintă marea contribuție a lui Pestalozzi la dezvoltarea gândirii pedagogice universale. Aceasta vizează continuumul dintre familie și școală, dintre viață și teorie, dintre intuiție și reflecție. Ea este valabilă pentru toți copiii, indiferent de condițiile lor materiale și sociale. Conținutul educativ va prelua și va sistematiza experiențele apropiate ale mediului în care trăiesc sau vor fi educați copiii. Atunci când recomandă reguli de educare, Pestalozzi preconizează, de fapt, o serie de principii didactice care sunt valabile și astăzi:

- principiul intuiției (nu putem avea reprezentări precise fără prezența noastră în fața lucrurilor, a faptelor);
- principiul educației armonioase (dezvoltarea tuturor laturilor personalității se va face în acord cu legile naturii);
- principiul învățării active (achiziționarea datelor se va realiza prin efort propriu);
- principiul dezvoltării gradate (prin respectarea particularităților de vârstă și a celor individuale).

Teoria educației elementare vizează trei domenii importante ale formării: educația intelectuală, educația morală și educația fizică. Pestalozzi este adeptul culturii

² Compayre, Gabriel, *Historie de la pedagogie*, Librairie Classique Paul Dalaplane, Paris, 1989, p. 361..

formative, principiu conform căruia instrucția este considerată un mijloc al educației intelectuale, scopul fiind exercitarea și dezvoltarea valențelor sufletești.

Educația intelectuală se centrează pe formarea și dezvoltarea facultăților psihice și nu pe transmiterea și dobândire de cunoștințe. Cunoașterea în profunzime a realității trebuie să urmeze câteva trasee interrogative:

- câte lucruri are omul în față și de câte feluri?
- cum arată acestea, care este forma și conținutul lor?
- ce denumire poartă și cum pot fi verbalizate?

Prin punerea acestor întrebări se circumscriu cele trei mijloace ale educației intelectuale: numărul, forma și cuvântul. Educația elementară îl va forma pe elev să numere, să măsoare, să vorbească, pornind de la elementele simple (unitate, linie dreaptă, sunet). Plecând de la aceste elemente de bază se deduc obiectivele de învățământ specifice educației elementare: numărului îi corespunde matematica, formei îi corespund desenul, geometria, lucrul manual și scrisul, iar cuvântului îi corespund limba maternă, cititul, geografia, istoria, științele naturii. Ca o sinteză a acestor elemente apare munca productivă ce se bazează pe toate unitățile amintite mai sus. Învățarea limbii materne se face prin trecerea treptată de la elementele simple (sunet, litere, silabe, cuvinte) către elemente complexe (propoziții, fraze), prin stăpânirea lexicului. Cu acest prilej sunt discutate principiile și regulile gramaticale. Învățarea scrisului este recomandată după ce elevul a fost obișnuit să deseneze și să măsoare.

Pedagogul combate teza învățării aritmeticii prin exerciții de memorie, cerând ca fiecare calcul să se bazeze pe intuiție și rațiune. Pestalozzi a adus o contribuție deosebită în domeniul metodicilor școlii elementare (în predarea scris-cititului propune metoda fonetică, în predarea matematicii impune cutia sau lada de material didactic specific, în predarea științelor naturale consideră necesară observarea plantelor și animalelor studiate). Toate aceste elemente achizitive se vor sedimenta pe baza respectării anumitor principii metodice:

- să mărim treptat cercul intuițiilor;
- să sădim în conștiința copiilor, în mod clar și distinct, cunoștințe pe care ei le pot asimila și semnifica;
- să-i învățăm un limbaj care să îmbrățișeze toate reprezentările pe care natura și arta le-au procurat sau urmează să le procure.

Educația morală se face pe o linie ascendentă prin trecerea de la cercul familiei la mediul social apropiat și prin luarea în considerare a valorilor întregii omeniri. Casa părintească va forma calități precum recunoștința și încrederea, spiritul de datorie, de ascultare și de dreptate. Școala întărește spiritul comunitar, existent și contextualizând componentele formate în familie la întreaga omenire. Pestalozzi consideră omenirea o mare confrerie, o societate de frați și surori unde discrepanțele și neînțelegerile se cer a fi evitate sau eliminate:

„Întreaga omenire, în esența ei, este egală cu ea însăși, iar pentru mulțumirea ei există numai o singură cale. De aceea, adevărul, care este născut curat din adâncul ființei noastre, devine un adevăr uman general, devine un adevăr unificator între miile de oameni care se ceartă cu privire la învelișul acestui adevăr. O, omule, tu însuși, simțul intim al forțelor tale este modelul naturii formative”³.

³ J.H. Pestalozzi, Texte alese, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965, p. 69

În ceea ce privește educația fizică, Pestalozzi pune accentul pe dezvoltarea forțelor fizice ale copilului în așa fel încât acesta să fie în stare să se dedice unei munci materiale eficiente. Gimnastica elementară începe cu exerciții de mers, joc, cânt, ridicarea unor greutate. Accentul este pus pe elemente motrice simple, ce se regăsesc în tot felul de activități manuale complexe. Ele constituie temelia ale viitoarelor deprinderi practice actualizate în cele mai felurite activități materiale.

„El puna atât de mare preț pe sudoarea și pe oboseala muncii de fiecare zi, încât afirma că tot ce putem învăța pe un om face din el o ființă aptă pentru viață, pe munca și știința căruia te poți bizui, întrucât cunoștințele și priceperea lui au fost dobândite printr-o strădanie încordată și perseverență în anii de ucenicie. Dacă acestea nu există, toate cunoștințele și priceperile lui, sunt ca spuma mării, care de departe pare o stâncă ce se ridică din adâncuri, dar care dispare la cea mai mică adiere a vântului sau a valurilor”⁴.

O deosebită grijă este arătată de Pestalozzi în ceea ce privește alegerea și formarea educatorilor. Învățătorul este un îndrumător al maselor, un apostol al neamului care va participa la dezvoltarea culturală a colectivității. Pedagogul preconizează ca dascălii rurali să fie recrutați din familiile de la sate și să se întoarcă în mediile de proveniență, cunoscând din interior nevoile acestora.

Educatorul trebuie să posede calități precum: pregătire de specialitate și didactică, iubire și dăruire sinceră față de copii, calități de conducător și organizator. Concluzii

Pedagogia și mai ales metodică pestalozziană – arta de a educa pe copil conform naturii lui, făcând din educație „o libertate a spiritului” – s-au răspândit în toată lumea. Opera sa a fost tradusă în numeroase limbi, având o mare răspândire și influențând întreaga dezvoltare a pedagogiei moderne.

Oameni de școală care i-au prețuit viața și activitatea, militând pentru luminarea poporului, au încercat să transpună în practică multe din ideile sale, înființând orfelinate, școli populare, în care elevii se instruiseră și munceau.

Procesul de răspândire a ideilor lui Pestalozzi în țara noastră a început de timpuriu și s-a produs variat și în etape. Pentru prima oară, Pestalozzi a fost cunoscut la noi prin opera și activitatea pedagogului Ștefan Ludwig Roth (1796-1849), erou al revoluției pașoptiste din Transilvania.

Oamenii cu vederi înaintate din țara noastră, urmărind realizarea unui învățământ pentru toate clasele sociale, au folosit uneori ideile și mai ales „metoda lui Pestalozzi”.

Ulterior, J. H. Pestalozzi începe a fi cunoscut la noi prin capitole speciale incluse în lucrările de Istoria pedagogiei și prin prezentările monografice din revistele de pedagogie ori cu profil cultural.

Azi, după aproape 260 de ani, Pestalozzi este considerat pe bună dreptate, „Pionierul școlii moderne”.

Pestalozzi a contribuit în mod evident la punerea bazelor pedagogiei moderne prin originalitatea tezelor emise și clarviziunea recomandărilor realizate. Este întemeietorul teoriei învățământului elementar. Încercător în funcțiile educației și propagator al unui învățământ popular, general, pedagogul elvețian a militat pentru

⁴ J.H. Pestalozzi, Texte alese, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965, p. 128-129.

formarea unei personalități armonioase în care intelectul, moralitatea și deprinderile să alcătuiască un tot unitar. Fundamentează și aplică principiul intuiției, al continuității dintre teorie și practică, al învățării fonetice a cititului. Gândirea marelui pedagog poate fi comprimată în următoarele reguli:

- intuiția este fundamentul instruirii;
- limbajul se va sprijini pe intuiție;
- timpul de învățare este separat de cel de evaluare critică;
- în fiecare domeniu de învățare trebuie să se înceapă cu elementele cele mai

simple, continuându-se gradat, urmând dezvoltarea copilului, prin serii psihologice întrepătrunse;

- se va insista pe fiecare secvență a instruirii până când copilul va asimila toate datele;

- învățământul va urma etapele dezvoltării naturale, și nu pe cele stabilite pe baza unei decizii arbitrare;

- individualitatea copilului este sacră;

- scopul principal al învățământului elementar nu constă în achiziționarea de cunoștințe, ci în a dezvolta și valențele inteligenței elevului;

- în locul inteligenței este preferată voința, în locul cunoștințelor teoretice, abilitățile practice;

- relațiile dintre învățător și elev trebuie să se bazeze pe afecțiune;

- instrucția propriu-zisă se va subordona scopului superior al educației.

JOHANN HEINRICH PESTALOZZI - FOLLOWER OF THE PRINCIPLE OF EDUCATION IN CONFORMITY WITH THE NATURE

Abstract

In this article the personality and the didactic activity of J. H. Pestalozzi, who is considered to be „the pioneer of the modern school“ are evoked. The most important stages of his career are presented in this paper: the democratic activity from Neuhof (1767-1779), the school from Stanz (1798-1799) as well as his pedagogical experiences. Pestalozzi contributed decisively to the foundation of the modern pedagogy with his original thesis and the value of the recommendations he made. He is the founder of the theory of the elementary education.